

NAAR SOERABAJA

HET VERHAAL VAN MIJN VADER
OVER DE MUITERIJ OP DE ZEVEN PROVINCIEËN

WIL DE GRAAF

Lanasta

Alle illustraties uit familiearchief
auteur, tenzij anders vermeld.

ISBN: 978-94-6456-150-0

NUR: 466
1e druk, juni 2023

© Copyright 2023
Walburg Pers / Lanasta

Vormgeving: Jantinus Mulder

www.Lanasta.com

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
veelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of
openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elek-
tronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere
manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. All correspondence regarding copyrights, translation
or any other matter can be directed to:
Walburg Pers / Lanasta, Nieuwe Prinsengracht 89, 1018 VR Amsterdam

Inhoud

7	- Woord vooraf -
9	- Inleiding -
13	- Den Haag -
19	- Naar Indië -
25	- Hr.Ms. De Zeven Provinciën -
31	- De salariskwestie -
37	- Intussen op De Zeven -
43	- De mouterij -
55	- In het schuitje van de mouterij -
63	- De bom -
73	- Reacties in Nederland en in
73	- Nederlands-Indië -
77	- Onrust -
85	- Het Vooronderzoek -
93	- De Zeekrijgsraad -
101	- Hulp gevraagd -
105	- Het Hoog Militair Gerechtshof -
111	- De laatste periode in Indië -
113	- Terug naar Nederland -
117	- De Koepelgevangenis in Breda -
125	- Wel en wee -
129	- Het taboe -
133	- Kleine zelfstandige -
139	- Rel en roem -
147	- Epiloog -
153	- Literatuurlijst -

- Woord vooraf -

Begin 1933 vaart *De Zeven Provinciën*, een pantserschip van de Nederlandse marine, voor een oefentocht door de Indische wateren. Vanwege een salariskwestie breekt er op 4 februari een munterij uit onder de bemanningsleden. Dat veroorzaakt zowel in Nederland als in toenmalig Nederlands-Indië grote opschudding. Na zes dagen maakt de regering een einde aan de munterij door een bom op het schip te laten gooien. Er zijn drieëntwintig doden en veel gewonden. De opvarenden worden gearresteerd en krijgen veelal zware gevangenisstraffen. Een van die opvarenden is Antoon de Graaf, mijn vader.

- Inleiding -

Mijn vader heeft in de bak gezeten. Zo noemt hij de gevangenis waar hij enkele jaren heeft moeten doorbrengen. Ik weet niet hoe oud ik ben, als hij mij er voor het eerst over vertelt, een jaar of zes, denk ik. Wat hij er dan meteen aan toevoegt is dat hij er onschuldig heeft gezeten. Een kind leert al vroeg wat een gevangenis is: een plek waar boeven in een cel zitten. Meestal gaat het dan niet over je eigen vader. Het is niet iets waar ik met mijn buurkinderen over spreek, alsof ik aanvoel dat ik hier maar beter mijn mond over kan houden. Wel schep ik op dat hij bokskampioen van Nederlands-Indië is geweest. Een dikke medaille met een doorsnede van een decimeter ligt als bewijs van zijn successen in de grote kast in de woonkamer. Ik mag die nooit mee naar buiten nemen.

In mijn kindertijd zie ik mijn vader als een grote, enorm sterke man, die elk probleem kan oplossen. Hij kan prachtig verhalen vertellen: *Ali Baba en de veertig rovers*, *Het mannetje in de snijkoek*, *Het huis met de gesloten luiken*. In de voor- en achterkamer van onze Haagse huurwoning hangen de schilderijen die hij heeft gemaakt en vol trots laat zien aan iedereen die voor het eerst bij ons op bezoek komt. Hij is een sportman die voetbalt, volleybalt, rugbyt, hij kan op zijn handen lopen. Hij is creatief, zingt, kan veel, weet veel en heeft graag gelijk. Hij is betrouwbaar, vrijgevig en zeer behulpzaam. Zolang ik me kan herinneren maakt hij in de kantlijn van de krant tekeningetjes van het perpetuum mobile dat hij aan het uitvinden is en dat zeer binnenkort klaar zal zijn. Volgende week misschien. Hij zal dan schatrijk worden en, zo belooft hij, wij daardoor ook. Mijn vader is een genie, de wereld zal verstedd staan. Maar we moeten ons wel heel rustig houden en mogen beslist geen herrie maken. Doen we dat toch, dan buldert zijn stem door het hele huis.

Ik heb drie broers, twee oudere en een jongere. In mijn vroege herinnering is mijn vader heel trots op zijn enige dochter en zijn wij de beste maatjes. Naarmate ik ouder word, groeien we steeds meer uit elkaar. Ons huis, een benedenwoning met twee kamers en suite met schuifdeuren en twee slaap-

kamertjes, is eigenlijk te klein voor een gezin bestaande uit zes personen met een groot leeftijdsverschil. Dan zit je elkaar wel eens in de weg. Mijn middelbareschooltijd valt in de roerige jaren zestig. Het is de tijd van de Beatles, de Stones en Bob Dylan, van de tweede feministische golf, Vietnamdemonstraties, ludieke acties en het zich afzetten tegen de gevestigde orde en autoritaire vaders. In die strijd loop ik niet voorop, maar de idealen van vrijheid en gelijkheid spreken me zeer aan. Thuis zijn mijn vader en ik het vaak niet met elkaar eens en ik erger me eraan dat hij zo bazig is. Als ik voor mijn mening uitkom, krijgen we mot. Meestal zeg ik maar niets en trek ik me terug met een boek in de hoek van de bank. Hoe zou ik in opstand kunnen komen tegen deze man die als 'kleine zelfstandige' zes dagen in de week hard werkt om het brood te verdienen voor zijn gezin? Die zoveel boosheid in zich heeft en elke dag nog zichtbaar lijdt door het onrecht dat hem destijds in Nederlands-Indië is aangedaan? Ik weet niet wat zich toen allemaal heeft afgespeeld, al heeft hij het er wel vaak over met de mensen die bij ons op bezoek komen. Dan luister ik niet, want ik heb het al zo vaak gehoord. We praten nog nauwelijks met elkaar en er komt steeds meer verwijdering tussen ons. Ik voel me daar schuldig over, maar toenadering lijkt onmogelijk.

Mijn vader overlijdt in 2002, als hij negentig is. Mijn moeder, die zeven jaar jonger is, sterft in 2007. Een half jaar later overlijdt ook mijn oudste broer. Kort daarvoor halen wij, de vier kinderen, het huis leeg waar mijn ouders ruim zestig jaar gewoond hebben. Bij de verdeling van de spullen krijg ik alles wat met de muiterij op *De Zeven Provinciën* te maken heeft, want ik heb gezegd dat ik iets met die geschiedenis wil gaan doen. Veel is het niet: een grote doos met paperassen en enkele boeken, die ergens op mijn zolder een plek krijgt en daar jaren ongeopend blijft staan. Het gaat over een mannenwereld: boksen, een salariskwestie, het leger, een oorlogsschip, wapens, een bom. Ik heb een drukke baan in het onderwijs en drie kinderen. Ik schrik ervoor terug om me in het leven van mijn vader te gaan verdiepen. Voorlopig doe ik er niets mee.

Oktober 2016 maak ik in een oude multomap een zogenaamd 'Logboek Toon' aan. Op de eerste bladzij schrijf ik: 'Vandaag ga ik beginnen met het Toonboek, de werknaam voor het levensverhaal van mijn vader. Dit zijn mijn eerste acties: logboek bijhouden; informatie verzamelen; cursus archiefonderzoek volgen.' Ik neem me voor om er elke dinsdagmiddag mee aan de slag te gaan. Ik wil er een boek over gaan schrijven en ik denk één jaar nodig te hebben voor onderzoek en twee jaar om het op te schrijven. De informatie kan ik in eerste instantie halen uit de boeken over dit onderwerp die op de een of andere manier al in mijn kast terecht zijn gekomen: Maud Boshart: *De muiterij op de Zeven Provinciën* en het gelijknamige proefschrift van J.C.H. (Hans) Blom. Ik kom erachter dat Lou de Jong er ook over heeft geschreven in *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*.

Het blijkt een valse start. Ik ben inmiddels zzp'er en krijg opeens zoveel klussen dat ik er geen moment meer tijd voor kan vinden. Steeds denk ik: volgen-

de week ga ik weer beginnen, maar ik doe dat dan toch niet. In januari 2017 haal ik de doos met de geërfde spullen van de zolder naar beneden, pak hem uit en leg alles op een aparte plank in mijn boekenkast: allerlei papierwerk, een ordner met krantenknipsels, een boek over Indola, het bedrijf waarvoor mijn vader gewerkt heeft, een map van een uitvaartverzekering. Er zit ook een groot notitieboek in. Het is een langwerpige schrijfblok van drie bij anderhalve decimeter met een harde, bordeauxrode kaft waarop vreemd genoeg in goudkleurige letters *Colorado* staat. Met enige moeite lukt het mij om mijn vaders ouderwets schuine, maar keurige handschrift te lezen. Hij had het plan hierin een verslag in drie aparte delen te schrijven over *'de tijd vóór ik in dienst ging, de periode in dienst bij het corps mariniers, plus de nasleep daarvan, namelijk de ervaringen na mijn Bredase misère'*.

Het verslag begint zo:

In het jaar 1932/1933 diende ik, Antoon de Graaf, 20 jaar oud, als marinier eerste klasse aan boord van De Zeven Provinciën, een in 1910 gebouwd Nederlands pantserschip van 6530 ton. Vóór mijn plaatsing op 'De Zeven', zoals de oorlogsbodem gewoonlijk door de bemanning werd aangeduid, deed ik zes maanden dienst aan de walkazerne Goebeng te Soerabaja en acht maanden op de kruiser Java. Op De Zeven was het prettig dienen en de geest aan boord was goed. Het is voor mij de fijnste periode van mijn dienstitijd geweest, uiteraard tot de dag waarop de munterij uitbrak.

Ik typ de zes grote bladzijden over. De rest is onbeschreven helaas. Tot mijn verrassing vind ik op de plank met de Toonboek-spullen een dikke envelop waar 'Zeven Provinciën' op staat met daarin een flinke hoeveelheid door mijn vader aan twee kanten beschreven bladen. Ook deze tekst, vol met doorhalingen en extra opmerkingen in de kantlijn, typ ik over. Het gaat zo te zien om een kladversie en een verbeterde versie. Blijkbaar was het zijn bedoeling

om dit in het net over te schrijven in het notitieboek, maar om de een of andere reden is hij daar na het eerste hoofdstuk mee gestopt. Nu ik beter kijk, ontdek ik opeens veel meer: onder andere een rieten doosje met brieven.

Vanaf het moment dat ik in het notitieboek ga lezen, voelt mijn vader opeens een stuk dichterbij. Ik wil nu op zoek gaan naar alles wat ik over dit onderwerp te pakken kan krijgen, boeken, krantenartikelen, archiefstukken, fotoalbums, verhalen van mensen die hem gekend hebben. Ik wil weten wat hij precies heeft meegemaakt en hoe hem dat gemaakt heeft tot wie hij geworden is, als mens en als vader.

HOOFDSTUK 1

- Den Haag -

Antoon de Graaf wordt geboren op 6 april 1912 in Leiden en wordt Toon genoemd. Zijn ouders zijn Aart Pieter de Graaf en Dina Cornelia Bouwmeester. Toon heeft een vier jaar oudere broer, Nico. Na Toon worden achtereenvolgens nog een zus, Mien, een broer, Frans, en veel later nog een zus, Tonia, geboren. Vader Aart werkt als bakker bij bakkerij Wolters. In 1916 verhuist het gezin naar Den Haag, waar Aart een baan heeft gevonden als broodbakker bij de Husfabriek in de Weimarstraat. Ze gaan wonen in een eenvoudige huurwoning en leven heel spaarzaam om in 1926 een kleine eengezinswoning in de Spakenburgsestraat te kunnen kopen. Het is een keurig gezin, waarin de strenge Dina met soms harde hand de scepter zwaait. Wie van de kinderen zich in haar ogen niet fatsoenlijk gedraagt, wordt stevig aangepakt. Toon is vaak de klos, want hij is een wildebras, die op straat kattenkwaad uithaalt met zijn kornuiten. Toch is hij ook een dromer, houdt hij van zingen en muziek en zit hij graag te tekenen. Op gezette tijden gaan Aart en Dina met hun kroost naar de fotograaf om zich te laten portretteren. Het hele gezin is dan op zijn paasbest aangekleed en kijkt braaf in de camera. Alleen Toon staat er vaak op met een gezicht als een donderwolk, alsof hij net flink op zijn kop heeft gekregen.

Toon gaat naar de lagere school in de Terwestenstraat. Hij zit in een bomvolle klas met wel zo'n vijftig kinderen. Een van zijn klasgenoten en speelkameraden is Dolf Brouwers, die later succesvol is als zanger en komiek en ook bekend wordt onder de naam Sjef van Oekel. Na de lagere school gaat Toon een jaar naar een zogenaamde 'kopschool'. Hij werkt vervolgens een tijdje in een bakkerij. Daar mag hij zoveel taartjes en koekjes eten als hij wil. Dat gaat al snel zo tegenstaan dat het plezier in het snoepen hem vergaat en dat is dan ook de bedoeling. Daarna werkt hij enige tijd in een drogisterij. In zijn vrije tijd probeert hij viool te leren spelen, maar dat is van korte duur. Toons lidmaatschap van de padvinderij is wel een succes. Hier komt hij in contact met Ocker van Repelaer.

Jonkheer Ocker van Repelaer wordt geboren in 1888 in Den Haag. Zijn vader is mr. dr. Ocker Johan van Repelaer, heer van Molenaarsgraaf en zijn moeder Cecile Marie barones van Lynden. Deze ongehuwde, steenrijke Hagenaar, die woont in riante herenhuizen aan het statige Lange Voorhout en de Vijverberg, trekt zich het lot aan van minder bedeelde kinderen. Hij is een filantroop, van wie anderen wel eens misbruik maken. Vanwege zijn hoed, witte handschoenen en rode jasje is Repelaer een opvallende verschijning en met zijn grote Amerikaanse auto, waarin hij eerst zelf rijdt en zich later door een chauffeur laat rondrijden, zelfs een bezienswaardigheid. In 1911 komt hij in aanraking met de padvinderij van Robert Baden Powell, de grote voorloper van de scoutingbeweging in de wereld. Repelaer richt zelf in 1925 een padvinderijgroep op met de naam 'Willen is kunnen'. Uit deze groep ontstaan een stuk of wat andere padvinderijgroepen in Den Haag en omstreken. Het is Repelaers doelstelling om minvermogende padvinders een vakantie te bieden. In 1939 koopt hij een landgoed in Ommen, de Wolfskuil, 28 hectare groot. Op zijn initiatief start het Leger des Heils hier een sanatorium voor kinderen uit de achterstandswijken in de Randstad, de zogenaamde 'Haagse bleekneusjes'. Als Repelaer in 1975 overlijdt, zet de Hopman Repelaerstichting de idealen van de jonkheer voort.

In het rieten doosje bevinden zich een stuk of dertig ansichtkaarten van jonkheer Repelaer gericht aan Toon de Graaf, van 1927 tot 1949. Uit het gegeven dat Toon deze altijd heeft bewaard is op te maken dat Repelaer voor hem een belangrijk persoon is geweest. Aanvankelijk stuurt Repelaer correspondentiekaartjes met instructies: 'Beste de Graaf, wil aan de jongens zeggen dat ze zondag voor de algemene inspectie (alles meenemen, ook stok en ransel) aan de Wittebrug moeten zijn. Ze kunnen daarna naar huis gaan, indien alles in orde is.' Behalve liefhebber van de padvinderij is Repelaer een enthousiast reiziger. Toon krijgt op zijn woonadres in de Spakenburgsestraat ansichtkaarten uit Nice, Biarritz, Parijs, Bolzano en de Pyreneeën. Op een daarvan staat een felicitatie voor zijn zestiende verjaardag.

Toon behoort tot de gelukkigen die in 1927 met Repelaer mee mogen op een vakantie per trein naar de Zwitserse Alpen. Dat moet voor die tijd iets heel bijzonders zijn geweest. Hij stuurt een paar ansichtkaarten naar huis van Interlaken en van bergtoppen als de Eiger, de Jungfrau en de Mönch, waarop hij schrijft over de duizenden meters hoge bergen, de watervallen die met veel geweld uit de rotsen tevoorschijn komen, en de enorme massa's sneeuw.

Vermoedelijk kampeert de padvindergroep in de nabijheid van hotel-pension Zum Weissen Kreuz in Lauterbrunnen, want daarvan werden twee onbeschreven ansichtkaarten bewaard. Op de terugweg stappen de padvinders over in Luik, waar ze ook nog even kunnen rondkijken. Als ze op woensdagavond 21.10 uur aankomen op het Hollands Spoor in Den Haag, zit deze fantastische reis erop.

Mogelijk heeft deze spectaculaire vakantie week in Zwitserland bij Toon het verlangen gewekt om meer van de wereld te gaan zien. En misschien heeft de padvinderij voor hem het pad geëffend naar het gedisciplineerde en geuniformeerde leven van militair. Toon gaat op zijn zeventiende in dienst bij het Korps Mariniers. Vanaf november 1929 woont hij in de marinierskazerne Oostplein 14 in Rotterdam.

Repelaer blijft hem kaarten sturen, van steeds verder weg: uit Jeruzalem, Canada, Hongkong en Formosa (het huidige Taiwan). Op 30 december 1929 schrijft hij Toon vanaf zijn woonadres aan het Lange Voorhout een nieuwjaarskaart: 'Beste jongen, wat aardig dat je aan me denkt. Wat vliegt de tijd dat je nu alweer in dienst bent. Houd je taai, wees flink en blijf een padvinder. Zien we je nog eens, of ik althans? Van januari tot juli '30 ben ik een reis om de wereld aan het maken. Dat zou ook iets voor jou zijn, of zijn je reis- en artistieke neigingen wat gezakt? Blijf eenvoudig, ook van hart. Een flinke padvinderspoot en een gelukkig en gezegend Nieuwjaar 1930. Hartelijke groet van je oud-hopman Repelaer.' De jonkheer lijkt niet zo geporteerd van het soldatenleven. Op de kaart uit Hongkong, gedateerd 2 mei 1930, schrijft hij: 'Beste Anton, Ik heb je op mijn lijstje van correspondenten en zend je dus weer eens een kaart. Ben je nog steeds in Rotterdam? Dat soldatenleven is heel wat anders dan het padvindersonderzoek. 't Laatste is een school voor gezond leven en plichtsbesef, genoeg in sociaal verband. Het militaire leven is meer dwang en vraagt soms meer dan nodig is voor eigen geluk, dwang en zelftucht. Maar hier geldt dan tijdelijk dienstbelang en 's landsbelang. Wees een kerel en heb je naaste lief.'

In de zomer van 1930 brengt Toon enige tijd door in legerplaats de Harskamp. Hij schrijft een brief naar huis en stuurt een foto mee van zichzelf te midden van een groep kersverse mariniers. Ze zitten en liggen voor een tent rondom een stuk karton

waarop in grote letters: 'Harskamp, 19-6-1930, De Wanhopigen' staat, alsof ze op schoolkamp zijn. (Toon rechts vooraan) Op een andere foto poseert Toon samen met twee collega's ook voor een tent. Hij staat in het midden, de